

PETŐFI ÜNNEPSÉG EGYETEMÜNKÖN

LUKÁCSY Sándor ünnepi beszéde

Aulák nyílnak meg, ünnepi termek, fényes csarnokok, visszhangozni csillárjaik alatt a diszbeszédeket; - kunyhók fia, csárdák költője, hogy festene közöttünk, s egyáltalán eljönne-e kö-zénk, aulába, csarnokba, diszterembe, Ó?

Eljönne; miért is ne? Elment a szatmári megyebál táncterme-be is, lejtett és ropta Juliával, s nem gondolnám, hogy esetlenül, ha egyszer elnyerte a kényes lány kezét. Disztermünk fénye sem taszitaná. A tiszta erkölcs volt jelszava, nem a vadóc puritán-ság. A márciusi ifjak programját nem ő fogalmazta meg, de vallot-ta maga is, ekként: "Mi gazdag és fényes városokat akarunk látni, mi azt kívánjuk, hogy az országnak legyen egy nagy palotája, le-gyenek nagyszerű intézetei, a polgárok legyenek vagyonosak, bir-janak kényelmes és tiszta házakkal."

Palotáink állnak; megtölti őket a beszéd. De csinján a be-szédekkel, mert azokat bizonyosan sokallná, hisz ő mondta: "Bor-zasztó vasárnapi nép vagyunk! nekünk mindig ünnep kell, és ha egyszer nem lesz emberünk, akit megünnepelünk, majd a holdvilág-nak viszünk fáklyás zenét s csinálunk kivilágítást." Mindig ilyen ünneprontó dolgokat mondott; határozottan kellemetlen ember volt.

Nos, megidézzük disztermünkbe mégis? Különben mindegy: kéret-lenül is itt van. Minden nemzedéknek szembe kell néznie vele. Vi-gyázat! a leszegett, konok áll fölött vizsgáztató tekintet ül.

Vizsgáztak itt már rosszul. Azok legalább, akik ismerték: az emlékezők, akik szavaikat lejegyezték. 1846 tavaszán Petőfi egy hónapig Dömsödön tartózkodott. Ez időre esik gondolkodásá-

nak és költészetének hirtelen forradalmi változása, ekkor lép ki világgyűlölő hangulata nyomasztó köréből s lép fel mint a világszabadság bizakodó költője, ekkor jósolja meg először "dicső napoknak fényes hajnalát", a vérözönt s a megmosdott, tiszta földet. Mi érhetette azon a tavaszon a költőt, miféle élmény, könyv, tanács hatása, miféle eszme-üstökössel való találkozás, ami magyarázatul szolgálhat e fordulatra: a választ mindenesetre a dömsödi tartózkodás rejti. És mit jegyzett föl az emlékgyűjtögető irodalom, mit tartott érdemesnek följegyezni Petőfi dömsödi napjairól? Már a megérkezés is: mint egy népsziműben! "Sürgött-forgott az egész falu." "Öregje-apraja" látni akarta "a dalos embert", "a nótafát". Lányok - azazhogy "a falu virágszálai" - a tiszta-szobába ünneplő ruháért, "rektor uram" a pincébe borért. Malacokat ölnek, csibét is. Rektor uram képe pókhálós, keze véres, amikor beállít két fiatalember. "Ez a rektor uram háza?" "Igen, humillimus, ez az." "Hát vajon rektor uram maga itthon van-e? Mert mi hozzá jöttünk ám." Vagyis a kérdezősködők: Petőfi és barátja, Pálffy Albert. Tabló. Mellőzve a lakoma leírásának cikornyáit, a továbbiakból megtudjuk még, hogy Petőfi Dömsödön zöld és vörös kockás, sárga és kék csikos pongyolát viselt, Gallai Erzsébet takarította a szobáját, Csordás Imre a cipőjét, asztalán sok papiros és ludtoll hevert, de verseit melyeket "már előbb fejében elkészített", a láda fedelén írta le, fekete meggy-faszáru pipából dohányzott, s a fübe heveredve "órák hosszat el-elmélázott". Tegyük fel, hogy mindez az első szótól az utolsóig igaz, hogy az emlékezők jól emlékeztek, a jegyzők jól jegyeztek; akkor is: mit árul el mindez Petőfi dömsödi napjainak tartalmáról, a költőről, aki épp itt élte meg világszemlélete nagy fordulatát, ekkor és itt vált a forradalom világméretű li-

rikusává? Erről persze a falusiak nem sokat mondhattak; de a gyűjtögetők miért nem kérdezték meg Pállfyt, aki még a kilencvenes években is élt, a dömsödi lakótársat, aki hallhatta a költő töprengő szavait, bepillantatható olvasmányai, eszmét cserélhetett vele, megoszthatta hazafiúi és értelmiségi gondját, a tanuja volt első forradalmi verse keletkezésének? Nem kérdezték meg, beérték azzal, amit Gallai Erzsike és Csordás Imre mesélt. Beérték az anekdotával.

Bulyovszky a forradalom első idején szinte állandóan Petőfi sarkában volt, riporteri minőségben, s maga is fontos márciusi szereplő, mindent értett és tudott. S mire emlékezett 1877-ben? "Emlékezem, hogy a megyeház termében egy vita alkalmával szónoklatát /Petőfi/ azzal fejezte be, hogy inkább kettőtőri kardját, mintsem azt az indítványt elfogadja. Mi volt, már azt elfelejtettem." Elfelejtette, mi volt az indítvány, mely ellen Petőfi tiltakozott, elfelejtette a sorsdöntő királyi leiratot és annak sorsdöntő vitáját, 1848 április 1-én? Elfelejtette azt, amiről annak idején éppen ő, Bulyovszky írt többhasábos, kitűnő riportot a Nemzeti Ujságban? Ilyen rossz volt a memoriája? Nem volt az rossz, mert bezzeg emlékezett Vasvári zöld köpönyegére, melyet a szabónak egy sürgős pozsonyi küldetés miatt egyetlen éjszaka kellett elkészítenie; emlékezett Jókai fitogtatottan férfias paroláira, melyektől feljajdult az üdvözölt személy; emlékezett Sükei kalapviseletére, kirojtozott nadrágszáraira. Nem volt olyan gyöngye az a memória, tudott emlékezni az a kor. Féltelmetesen emlékezett.

Mindenre, ami anekdota, gyermekszáj-történet, népszinműkellék, mindenre, ami bárkivel megeshetett; semmire, ami a forradalmár költő tette, gondja, vágya vagy szava, ami Petőfi sa-

játja és lényege volt.

1877 Bulyovszky emlékezéseinek kelte. Jóvátehetetlen évtized, eszmét s tudatot cserélő kor; ami a Petőfire való közemlékezésben torzulás, hamisítás, felejtés történt, csak része s következménye egy általános társadalmi folyamatnak. Ez volt az az idő, melyben - mint Ady döbbenetén tapasztalta - a nemesi értelmiség megszűnt európai könyveket olvasni; a márciusi ifjak maradéka bankok pénztárszobáiba vagy kormánylapok szerkesztőségébe ült; a reformkor Jókai-hősei Mikszáth dzsentrifiguráinak adták át helyüket, vagy maguk váltak azzá. A Csele patak csak egy királyt fojtott sodrába; a hetvenes évek iszapja a nemzet jobbik énjét, forradalmi multját temette el. Még aki akadt, kiváltképp, európai elme és szellemi nagyság, az sem tudott 48-cal és Petőfivel mit kezdeni. Restellem idézni, de muszáj, Péterfy Jenő sorait Az apostolról: "Vad, fanatikus költemény, melyet csak a kor izgatottsága menthet... Petőfi itt megszűnik a magyar néppel érezni. Elfelejtí igazi hősét, János vitézt, s egy rongyokban született, a zsarnokság és királyság ellen dühöngő gamint állít oda a nép képviselőjéül." Ha egy Péterfy Jenő így gondolkodott, a többitől mit várhatunk? Tökéletes volt az agy mosás, törvénszerű a szelekció: annak a kornak Az apostol költője helyett az anekdoták Petőfije kellett. Arra emlékezett. Tudomány helyett a Petőfi-kultuszt teremtette meg, a nemzeti önszemlélet e torz hajtását, a Petőfi-kultuszt, melynek blaszfém diszszirhelye jobban zár és mélyebben rejti a holtat, mint a csatasík ismeretlen gödre.

Száz év telt azóta el. Petőfiről van már tudomány, van már az is, bár sokan bibelődnek még anekdotákkal. De ami rosszabb: az anekdoták Petőfije helyett megszületett az unalom

Petőfije.

Ültem a képernyő előtt: egyetemista lányokat, fiukat faggatott Petőfiről a riporter. Ezek a fiatalok nem utasítják el a forradalmárt; a műsor címe mégis az lehetett volna: Miért nem szeretem Petőfit? Mert túl egyszerű, mit mondhat bonyolult korunknak, szerencsés volt, világosan láthatta tennivalóit s tette...

Nem korholom én az ifjúságot; fia hibájáért magának tegyen szemrehányást az apa! De mért nem tépi szét megunt tankönyveit az ifjúság? miért nem olvassa kommentárok nélkül Petőfit magát?

Az Anyám tyukját akár. Tulipános láda, gügyögés, idill? De az utolsó sor: "Anyám egyetlen jószága" - ez a sor sikolt, mert szó szerint igaz: Petőfi szülei nagyon szegények voltak.

Unalmas? szerencsés? Gondolkoztak már Petőfi halálán, halálköltészetén? Nyomatásban megjelent első versének "temető" az utolsó szava. Ez persze lehet véletlen, s költők különben is annyi mindent össze-vissza irnak, temetőről, halálról. De véletlen-e az, hogy a halálképzetek makacsul ismétlődnek aztán Petőfi verseiben? Első száz költeménye közül például huszonkettőben. Nem csináltam statisztikát más költők halál-verseiről, de azt hiszem, Petőfi vezet. És nem rögeszmék, rémlátások vezették Petőfi ihletét folyvást a halál felé, hanem nagyon is valóságos aggodalmak és szorongások, egy beteges és elgyötört szervezet testi megpróbáltatásai és panaszai. E halálköltészet nagyon is materiális alapja a hányatott élet, a nyomor, a gyakori éhezés, egyáltalán nem képletesen, a fűtetlen szobák, a rozoga kabátba behatoló szél a végtelen téli vándorutakon, a megtámadott tüdő, mely miatt a katonaságtól kiszuperálták, a sovány, rosszul táplált test, melyet ki tudja hány és miféle csusz, kór és láz gyö-

tört, meg szédülések és nehéz légzések, fölriadások éjszaka, egyedül a sziv kalimpáló ütemeivel.

Aztán másfajta szorongások és fenyegetések: pallas, vesztőhely, bitó; nem is mindig a zsarnokság pallosa. 1848 májusában Batthyány miniszterelnök statáriumot akart elrendelni a tüntető fiatalok ellen, statáriumot, Széchenyi beszélt le. A tüntetések vezetője Petőfi volt. Vagy idézzem Ludvigh János följegyzéseit? A pákozdi csata előtt vagyunk, a sukorói templomban. Haditanács. A magyar sereg császári tisztjei nem akarnak nekimenni a császári Jellasichnak. Ludvigh fölolvassa az országgyűlés határozatát, hogy a sereg ütközzék, ne hátráljon. Batthyány? Megsértődik, mert Kossuth megígérte neki, hogy a miniszterelnök távollétében az országgyűlés nem határoz, s lám mégis. Presztizskérdés! Batthyány lemond, Moga is lemond, a tisztek lemondanak, Kiss Ernő, az aradi mártír, lemond, lecsapja kardját, Batthyány kard után kapkod, presztizse védelmében párbajozni akar, tolongás, tumultus, csaknem tettlegesség. A tiszturak Petőfi és Vasvári elfogatását, hadi törvényszék elé állítását követelik, "mondván, hogy ők a közlegénységet a tisztek ellen fellázítják, mit ezentul el nem fognak tűrni". A hadi törvény komoly dolog, s az ügy ezuttal, nem a nyakravaló. Illyés szégyenoszlopot kívánt Szabadszállásra, a választási bukás helyére, emlékeztetőül a nemzetnek. Mit kellene hát Sukorón felállítanunk, ha teljesül a tisztek óhaja? Szabadszálláson csak boroskupa, bőgő paraszt és bot akart ölni, Sukorón hideg ész, sziszegő gyűlölet, szavazás, föltartott kéz vagy koppanó fekete-fehér golyó. No persze hála Isten, ebben az országban a szándék igen gyakran csak szándék marad, a haditanács nem ment öltre, Batthyány nem párbajozott, Petőfit nem fogták el, hogy végülis egy kozák lánd-

zsa végezze el, amit számára tartogatott a sors.

S az a lándzsa is miként? és miért? Az országgyűlés tagjai életben maradtak mind. Petőfi, ha megválasztják képviselőnek, tette volna dolgát, vagyis követte volna a parlamentet, a kormányt, Pestről Szegedre, Aradra s tovább az emigrációba. Dehát nem választották meg.

S még ott a csatasíkon is: mindenki, akinek lova volt, megmenekült. Lengyel József, aki utoljára látta Petőfit, lovon ült, s életben maradt. A vizaknai csatában még Petőfi is lovon szaguldzott, úgy ahogy korábbi verse írásakor elképzelte:

"Örömmel vágom én magam
Föl paripámra a nyeregbe!
A bajnokok sorába én
Szilaj jókedvvel nyargalok be!"

Petőfi jó lovas volt, Teleki Sándor tanította lovagolni. Hihetőleg szőrén is megülte volna a lovat ott, a fehéregyházi menekülésben. Néhány hete még megvolt a hátasa. Bemtől kapta, de eladta, kellett a pénz a családnak, fuvarra, dajkára, kenyérre. Keserűen panaszkolta el vezérének: "Mon cheval, je le dois vendre pour pouvoir acheter du pain." /El kell adnom lovamat, hogy kenyeret vehessek./ Életébe került a szegénysége.

Pedig hát a bőség kosarából, melynek "ha majd" kötőszavát nem örökké hátráló jövőidő jelölésére szánta, a bőség kosarából vett volna ő is, "egyaránt", vagyis egyenlő mértékben, mint mindenki más. Azt hiszem, szeretett volna jól élni ő is, fényes palotákat szeretett volna az országnak, kényelmes és tiszta lakást magának, Juliának selyemruhát, Zoltán fiát Párizsba, talán a Sorbonne-ra küldeni...